

Osnovne su misli inž. Dvoržaka bile da naziv *ledenica* nije bilo potrebno mijenjati (misli na pojavu naziva *zamrzivač*, u prvom redu), odnosno da ga treba zadržati kao dio terminološkog niza s područja rashladne tehnike, a u slučaju daljnjeg sređivanja toga nazivlja zadržati mu istaknuto mjesto.

Pažljivim čitanjem ovoga članka moglo se vidjeti da je naziv *ledenica* pravilno ocijenjen, ali je zbog uspostavljanja terminološkog reda među pojmovima rashladne tehnike, počevši od osnovnog izraza u njihovoj motivaciji, a to je glagol, prednost dana nazivu *smrznica*. O stvarnim terminološkim izgledima toga naziva prerano je govoriti. Naravno da bi mu velika pomoć, kao i svakom nazivu uostalom, bilo jedinstvo proizvođačke i potrošačke upotrebne prakse.*

Sažetak

Eugenija Barić, Zavod za jezik IFF, Zagreb

UDK 801.541.1:001.4:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 28. XII. 1989, prihvaćen za tisak 8. II. 1990.

Lending Terminological Status to a Term Is Not Simple

The author analyzes the current terms for the »appliance for freezing food in«: *ledenica* and *zamrzivač*. Their expressive and content-related shortcomings are pointed out. A new term, *smrznica*, is proposed, bringing into harmony the process described as *smrzavanje* and the term *smrznuta hrana*. The term *smrzavač* is reserved for the device built into the »appliance for freezing food in«, which is the true effectuator of the process of freezing.

IZ BLISKE PROŠLOSTI NAŠEGA JEZIKA (III)**

Stjepan Babić i Dalibor Brozović

Uredništvo Jezika još je 1988. odlučilo objaviti neke dokumente o pravopisnoj i jezičnoj problematici s početka NDH, ali to dosad nije učinilo jer Stjepan Babić, koji je to pokrenuo i preuzeo zadatak da priredi priloge za tisak i napiše popratni tekst, nije stigao da to izvrši. Želimo stručnu i svu čitateljsku javnost upoznati s problemima pred kojima su se hrvatski lingvisti nalazili u početku NDH, kako su na njih gledali i kako su postupali da ih riješe. To je potrebno učiniti ne samo da osvijetlimo prošlost nego i zato što se pri tome radi o temeljnim pravopisnim pitanjima hrvatskoga književnog jezika za koja moramo znati, osvjetljavati ih s raznih gledišta, da bismo mogli svjesno ocjenjivati vrijednost danas već ustaljene pravopisne norme i razumjeti zašto je ona zasnovana upravo na takvim načelima na kojima jest. Bez toga nema prave jezične kulture.

* Iako su V. Dvoržak i E. Barić znali da raspravljaju o istom problemu, njihovi su članci napisani nezavisno jedan od drugoga. Mi ih objavljujemo zajedno pružajući autorima priliku da u daljnjoj raspravi usklade neslaganja. Dakako, u raspravu se može uključiti i koji drugi suradnik.

Ur.

** Br. I i II objavljeni su u XXXV. godištu Jezika.

Kao prvi donosimo tekst dr. Blaža Jurišića koji je on kao pročelnik Hrvatskoga državnog ureda za jezik uputio »na nadležno mjesto« nastojeći spriječiti brzopletu uvođenje morfonološkoga (korijenskoga) pravopisa. Pismo je napisano 10. kolovoza 1941, upućeno je 13. kolovoza, a Zakonska odredba o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i o pravopisu donesena je (objelodanjena?) 14. kolovoza.

U predstavi B. Jurišić iznosi razloge za fonološki pravopis. Danas se mi s njegovim razlozima ne moramo slagati, ali je potrebno da za njih znamo.

Drugo, što je važno ovom prilikom istaknuti, velika je hrabrost koju je tom prilikom pokazao B. Jurišić jer se suprotstavlja i samom Paveliću, čak i samim Pavelićem. Koliko se može učiniti da se Jurišić ipak previše prilagođava trenutnim zahtjevima vremena, to je zato što on govori amaterima, diletantima, što znači i neznačajcima, slično kao što je prof. Ivšić govorio 1938¹, samo što tada više nije bila 1938. jer 1941. naslovnici imaju vlast pa Jurišić taktizira ne bi li ih preveslao na svoju stranu. On je htio svojom predstavkom utjecati na Zakonsku odredbu o hrvatskom jeziku, osjeća već pomalo da nema nade da će uspjeti – taj će se osjećaj još jasnije vidjeti iz spisa koje kani-mo objaviti – da piše s razloga *dixi et salvavi animam meam* (rekoh i spasih dušu svoju).

Iznoseći objašnjenja gledištima B. Jurišića valja najprije protumačiti neke nazive koji bi mogli zbuniti današnje nestručne čitatelje. B. Jurišić upotrebljava nazive *etimološki pravopis* (što je sinonim za *korijenski*), *fonetički pravopis*, nazive koji su još uvijek popularni, drugi u modernijem liku *fonetski*, ali znanstveno netočni pa se danas za prvi upotrebljava naziv *morfonološki*, a za drugi – *fonološki*. Morfonološki je ako pišemo *nadkriliti, vrabca, svjedočba, bolestna*, a fonološki ako pišemo *natkriliti, vrapca, svjedodžba, bolesna*.

Predstavka B. Jurišića značajan je dokument vremena u kojem je nastao, izraz je čovjeka svojega doba i čovjeka svojega profila. Njegovo je gledanje konzervativno, ivšićevsko, ono je čak za jednu nijansu prema današnjim modernim shvaćanjima tzv. klasičnog jezika vukovsko-daničićevsko-maretićevskoga tipa tomu »klasičnom tipu« bliže nego što bi to suvremeni hrvatski lingvisti postavljali. Tu se Jurišić ne razlikuje od Ivšića. Obojica su bila nacionalno hrvatski orijentirana i rodoljubi i samo neki dijelovi Jurišićeva teksta prelaze tu razinu jer su tek izraz taktike kako bi oni koji imaju vlast lakše progutali neka ivšićevska shvaćanja što su očito u suprotnosti s apriornim stavovima ljudi na vlasti, prije svega samoga Pavelića, koji zastupaju tzv. korijenski pravopis, tj. zapravo morfonološki kakav se u Hrvatskoj upotrebljavao do 1892, do izlaska Brozova *Hrvatskoga pravopisa* koji uvodi fonološko načelo. Argumentacija koju iznosi Jurišić predstavlja moderniziranu mladogramatičarsku argumentaciju istovjetnu onoj s kojom nastupa Ivšić uoči rata suprotstavljajući se nekim snagama na desnici, u HSS-u i izvan njega, koje su živjele u zabludi da će hrvatsku individualnost pojačati morfonološkim pravopisom. Ivšiću i Jurišiću jasno je da morfonološki pravopis nije loš sam po sebi jer za slovenski i još više za ruski i neke zapadnoslavenske jezike fonološki bi pravopis bio katastrofalno barbarski. Ivšić i posredno Jurišić egzaktno dokazuju kako za proziran idiom poput standardne novoštokavštine morfonološki pravopis predstavlja suvišan luksuz i opterećenje, osobito ako nema – kao što je kod nas nema – prethodnu višestoljetnu tradiciju. Mala prednost za čitanje, tj. za bolje (tvorbenu) razumijevanje anulirana je velikim povećanjem teškoća u pisanju.

¹ Mislimo na Ivšićev članak *Etimologija i fonetika u našem pravopisu*, Hrvatski jezik, god. I, br. 1, Zagreb, 1938, str. 3-13.

Ako sažeto ocijenimo cjelovito Jurišićevo gledište, onda možemo reći da se zalagao za stručnost, jezičnu zakonitost (sustavnost), umjerenost, postupnost, savjesnost, bio je protiv naglosti, nasilnog udaljavanja hrvatskog jezika od srpskoga, ma kako se uvjerljivom učinilo suprotno gledište, bio je protiv nespretnih i neprimjerenih kovanica.

Što smo kao prvi odabrali tekst B. Jurišića, ima i jedan sporedniji, ali ne baš nevažan povod. U Slobodnoj Dalmaciji 21. siječnja 1990. Marko Samardžija prikazao je Blaža Jurišića kao čovjeka koji na tuđoj nesreći gradi svoju karijeru. Napisao je:

»Prvo je, kao što je poznato, Stjepan Ivšić bio zatvoren i maknut sa Sveučilišta, a na njegovo mjesto je 1943. došao *Blaž Jurišić* (istaknuto u originalu, pisci) i ostao do 1945. kad mu nije obnovljen izbor za profesora . . . « A ništa od toga troga nije istina, kako su na temelju dokumenata pokazale Biserka Rako i Jasna Šeravić u *Sl. Dalmaciji* od 11. veljače 1990. Uostalom i pisci ovih redaka znaju da Ivšić nije bio u zatvoru, velikih je neprilika imao poslije rata, iz osobnog iskustva svjedoče da su prof. Ivšić i prof. Jurišić bili prisnim prijateljima sve do Ivšićeve smrti. Neistinitim tvrdnjama nanesena je velika nepravda jednomu časnom čovjeku. Da nije bio takav, mogao je udobnije živjeti, ali on je zapostavljao svaku osobnu udobnost za račun istine, pravde i svoje savjesti, osobne i stručne. Zato će ovaj prilog, a i nekoliko drugih koje kanimo objaviti, među ostalim, prikazati prof. Jurišića u objektivnom svjetlu.

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb

Dalibor Brozović, Filozofski fakultet, Zadar

UDK 808.1:808.62(091), stručni članak, primljen 9. 3. 1990, prihvaćen za tisak 19. 3. 1990.

From the Recent Past of Our Language

The authors analyze the views of Prof. Blaž Jurišić in the new political conditions following the establishment of the Independent State of Croatia. A short biography of B. Jurišić is attached, together with his proposition entitled Problems of Croatian Orthography.

BLAŽ JURIŠIĆ

Roden je na Vrgadi, otok Vrgada, 15. I. 1891, a umro u Zagrebu 10. II. 1974. Završio hrvatsku klasičnu gimnaziju u Zadru, a Filozofski i Pravni fakultet u Zagrebu. Postigao doktorat filozofije (disertacija »Psihologija pažnje«) 1916, a prava 1924. U Zagrebu je najprije gimnazijski profesor (1917-39), zatim predaje jezik sa staroslavenskim na višim pedagoškim školama u Zagrebu (1939-45) i Splitu (1945-49). Od 12. V. 1943. do 15. XI. 1943. bio je redoviti profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na Katetri za hrvatski jezik (predmeti Glasovi hrvatskoga jezika i Iz hrvatske jezikoslovne povijesti), ali je stjecajem okolnosti održao samo nastupno predavanje. Njegov radni vijek završava 1959. u zvanju višega naučnoga suradnika Instituta za jezik JAZU. U dva navrata bio je otpušten iz profesorske službe (u vrijeme Obznane i šestojanuarske diktature).

Uz uređivački rad na području književnosti i politike (urednik »Hrvata«, »Hrvatskoga kola«, »Hrvatske revije«; urednik »Izabranih spisa« A. Starčevića), u lingvistici ga je najviše zanimala dijalektologija, pomorsko nazivlje i toponomastika. Glavna djela: »Govor otoka Vrgade«, *Nastavni vjesnik*, 1936/37. i 1937/38, br. 45 i 46, »Nacrt hrvatske slovnice«, I (prva povijesna gramatika hrvatskoga jezika), Zagreb, 1944, »Rječnik govora otoka Vrgade«, I-II, 1966. Zagreb, i znanstveni radovi u izdanjima JAZU (u »Radu«, »Ljetopisu«, »Analima Jadranskoga instituta«).

PITANJE HRVATSKOGA PRAVOPISA

Blaž Jurišić

Želju i zahtjev Poglavnika, da se iz hrvatskoga jezika i pravopisa uklanjaju *tudinski* utjecaji, pozdravlja sva hrvatska javnost.

U provođenju toga zadatka treba dakako postupati stručno i po osnovi. Pri tome se valja čuvati od naglosti, kojom bismo mogli oštetiti ljepotu svoga jezika. Za mnoge riječi, stvorene naglo, a kadkada i u opreci s jezičnim zakonima, mogli bi se naći prekrasni i svježiji izrazi, kad bi se dalo toliko vremena, koliko je potrebno, da se iscrpu poznati izvori narodnoga jezika.

Što se tiče uklanjanja *srpskih* utjecaja napose, rješenje je za prvi čas prilično jednostavno; odmah se imaju izbaciti iz hrvatskoga jezika svi oni srpski izrazi, koji su dolazili k nama od god. 1918. do 1941., i zamijeniti izrazima, što smo ih mi Hrvati upotrebljavali do 1918. ukoliko postoje, a isto tako imamo se vratiti odmah na pravopis, što smo ga imali do 1918.

Težnja za pojačavanjem razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika treba da se osniva više na prirodnom razvoju, nego na umjetnom zahvatu. Odijeljenim državnim i narodnim životom, u kojem je odsječen svaki međusobni prosvjetni dodir i uzajamna izmjena novina i knjiga, nužno će i prirodno nastati tolike razlike između Hrvata i Srba u jeziku, da mi to danas ne možemo ni predočiti. Hrvati će ići svojim putem, a Srbi svojim, i ti će se putovi to više razilaziti, što bude manje uzajamnih veza. Prema tome nije potrebno, da mi Hrvati iz želje za što većim razlikovanjem žrtvujemo bilo koju ljepotu našega hrvatskog jezika ili vrlinu našega pravopisa. Oni, koji ne poznaju naš jezik, vide na prvi pogled ogromnu razliku u pismu – ondje ćirilica, ovdje latinica; oni pak, koji naš jezik dobro poznaju, ne će zbog etimološkog pravopisa zaključiti, da su veće razlike u jeziku Hrvata i Srba nego što uistinu jesu. Zbog toga, što Srbi govore dijelom slično a dijelom jednako kao Hrvati, zar ćemo se mi odreći svoga hrvatskoga jezika i uzeti kakav drugi jezik? Mi Hrvati treba da čuvamo i njegujemo svoj jezik bez obzira na Srbe. Mi ćemo živjeti, raditi i govoriti hrvatski, a kako će govoriti Srbi, to se nas ne tiče. Srbi mogu, ako hoće, ići za nama, kao što su išli i u 19. vijeku, kad su napustili svoj književni jezik slavenosrpski i uveli u svoju književnost narodni jezik po uzoru Hrvata. Mi im to ne možemo zabraniti, ali možemo spriječiti utjecaj njihova jezika i pravopisa na naš, te time čuvati postojeće razlike, koje će se s vremenom i životom sve više produbljivati. Povijesno djelo stvaranja posebne nezavisne države Hrvatske od odlučne je važnosti i za stvaranje posebnoga hrvatskoga jezičnoga i pravopisnog obličja. Glavno je, da održimo Hrvatsku, sve ostalo doći će samo od sebe.

Pitanje pravopisa može se najbolje riješiti vraćanjem na hrvatski pravopis iz god. 1918. Pismo ima biti slika govora; ali je moć navike kod mnogih naroda skrivila, da im je pravopis jako zaostao za glasovnim razvićem jezika. Naš pravopis, kakvim smo pisali do godine 1918., prilično je primjeren sadašnjem jezičnom stanju. Ići natrag na pravopis, što ga je stvorio ilirski pokret, značilo bi stvarati bez potrebe krupan nesklad između pisanoga i govorenoga hrvatskoga jezika. Kad bismo naime sada počeli pisati na pr. od riječi *otac* 2. padež *otca* (mj. *oca*) i slično, uveli bismo pravopis, koji je zastario ne samo za 100 godina, nego u mnogo slučajeva i za 1000 godina, t.j. naši predci nisu izgovarali *otca* nego *oca* ne samo pred 100 godina, već nam pisani spomenici dokazuju, da su stari Hrvati i pred 750 godina govorili i pisali *oca* a ne *otca*, *suca* a ne *sudca*, *dječica* a